

Philosophical analysis of German Romanticism in the mirror of contemporary continental philosophy

Behnam Ghomanjani*

Mohammad Raayat Jahromi**

Abstract

The framework of this paper is the relation between philosophical Romanticism, in the late 18th and early 19th centuries, and philosophy of Enlightenment and counter-Enlightenment on one hand, and how this movement affected contemporary philosophy with emphasize on continental or European philosophy. It is assumed that philosophical Romanticism, with emphasize on Kant and Herder, intend that bring Enlightenment philosophies and counter-Enlightenment movements together and reach a balance between Humanism and modern rationalism with traditional and antimodern values. Therefore, the root of this subject is in spatial approach of Romanticism to philosophy of Aesthetics and Art. This paper, on the basis of historical and genealogical approach to all of subject which above mentioned, intend to pursue about the relation between German Romanticism and contemporary philosophy with emphasize on these subjects: radical positivistic scientism and its anti-philosophical approach which arise from instrumental rationality, pseudo philosophical and pseudo-scientific approaches of postmodernism in related to Romanticism.

Keywords: Romanticism, Enlightenment, Aesthetics, Philosophy of language, Representation.

* M.A student in Philosophy, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran, alphaagh@yahoo.com

** Associate professor in Philosophy, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran (Corresponding Author), raayatjahromi@hum.ikiu.ac.ir

Date received: 27/12/2023, Date of acceptance: 24/04/2024

Introduction

In the present day, we are faced with the dominance of various and plural and sometimes contradictory discourses, which is famous for the post-modern era, and this relative dominance seems to be trans-valued and trans-ethical, after the weakening and falsification of any rational, scientific, traditional and discursive criteria in the explanation. The criteria of correctness and truth are summarized in the pseudo-proposition "every opinion is respectable and worthy of value". Therefore, it is necessary to understand our times better by returning to the beginning of the modern era and analyzing the discourses and values of that era. According to the author's belief, it is indispensable to deal with the romanticism movement as one of the influential and revolutionary discourses that emerged simultaneously with the development of modernity in the West. In this article, an attempt is made to examine and analyze the movement of German romanticism from a philosophical point of view. Historically, the tradition of Romanticism was strongly highlighted by German thinkers in the late 18th and early 19th centuries. Although traces of the ideas of this intellectual tradition can be found in Britain and France, it was in Germany that the artillery of romanticism was equipped with intellectual-philosophical tools as much as possible and, according to Isaiah Berlin, led to a revolutionary change in the history of Western thought. Specifically, the opinions of two important philosophers of this era, namely the peak of enlightenment, Immanuel Kant and the spirit of storm and drang, Gottfried Herder, are of great importance in the romanticism movement. It should be noted that although the philosophy of German Romanticism is influenced by what Isaiah Berlin calls anti-Enlightenment thought, but considering the influence that this tradition has received from the aspects of Enlightenment thought, as Friedrich Beiser believes, it cannot be completely anti-Enlightenment summed up. From this point of view, considering the deep relationship that exists between contemporary philosophies, especially the so-called continental philosophy with the philosophy of romanticism and specifically the Athenaeum circle, here an attempt is made to give a general outline of this relationship, both in the final summary of each It should be drawn from the middle parts of the writing and in an independent part under the title of the legacy of romanticism in contemporary philosophy.

Methodology

In order to carry out this research work, we will use Berlin's and Beiser's works, specifically their works about romanticism, in order to explain Their ideas clearly.

Therefore, we have attempted to critique and evaluate their views by utilizing descriptive-analytic methods, relying on commentators' views, and utilizing authentic sources and documents.

Discussion and Conclusion

Romanticism's attempt to create a synthesis between the Enlightenment movement and the storm and drang movement in the field of philosophy, aesthetics, ethics and politics is worthy of consideration. But too much emphasis on modern anti-rationalist ideas, in certain circumstances, leads to the collapse of order, ethics and political order. Although the ideas of romanticism in the individual sphere can moderate the problems of modern life, it is necessary to reconsider the application of these ideas in the collective sphere.

Bibliography

- Ameriks, K. (2000). *The Cambridge Companion to German Idealism*, translated by Hassan Mortazavi, Tehran, Elmi – Farhangi Publication [in Persian].
- Adler, H & Koepke, W. (Eds.), (2009). *A Companion to the Works of Johann Gottfried Herder*. Camden House.
- Beiser, F. (1992). *The Early Politics and Aesthetics of Friedrich Schlegel*, in *Enlightenment, Revolution and Romanticism: The Genesis of Modern German Political Thought 1790–1800*, (pp. 245–263). HUP.
- Beiser, F. (2004). *The Romantic Imperative the Concept of Early German Romanticism*, translated By Masood Azarfam, Tehran, Qoqnoos Publication [in Persian].
- Bristow, W. (2023). *Enlightenment*. In Zalta, E & Nodelman, U. (Eds), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/enlightenment>
- Berlin, I, (1976). *Vico and Herder: Tow studies in the history of ideas*, translated by Edris Ranji, Tehran, Qoqnoos Publication [in Persian].
- Berlin, I, (1999). *The Romanticism*, translated by Abdoloh Kosari, Tehran, Mahi Publication [in Persian].
- Berlin, I, (1993). *The Magus of the North: J.G Hamann and the Origins of Modern Irrationalism*, translated by Reza Rezaei, Tehran, Mahi Publication [in Persian].
- Cassirer, E. (1951). *The Philosophy of the Enlightenment*, translated by Yad'allah Moqen, Niloofar Publication [in Persian].
- Durant, W. (1935). *The Story of Civilization: Rousseau and Revolution*, translated by Zia Tabatabaie, Tehran, Elmi-Farhangi Publication [in Persian].
- Forster, M. (2023). *Johann Gottfried von Herder*. In Zalta, E & Nodelman, U. (Eds), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/herder>

- Frank, M. (2004). *The Philosophical Foundations of Early German Romanticism*. Millán-Zaibert, E. (trans). Sunny Press
- Guyer, P. (2023). *18th Century German Aesthetics*. In Zalta, E. (Eds), The Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/aesthetics-18th-german>
- Gay, P. (1966). *The Enlightenment: An Interpretation*. Knopf
- Gorodeisky, K. (2016). *19th Century Romantic Aesthetics*. In E.N. Zalta (Eds), The Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/aesthetics-19th-romantic>
- Hay, K. (2017). *August Wilhelm von Schlegel*. In E.N Zalta (Eds), The Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/schlegel-aw>
- Kant, I. (1800). *Critique of Judgment*, translated by Abdolkarim Rashidian, Tehran, Ney Publication [in persian].
- Robert, D & Murphy, P. (2006). *Dialectic of Romanticism: A Critique of Modernism*. Continuum studies in Philosophy.
- Rush, F. (2019). The Cambridge companion to Hermeneutics. *Hermeneutic and Romanticism* (pp: 65-87).
- Seyhan, A. (1992). *Representation and Its Discontents*. UCP.

تحلیل فلسفی رومانتیسیسم آلمانی در آینه فلسفه قاره‌ای معاصر

بهنام قومنجانی*

محمد رعایت جهرمی**

چکیده

طرح اساسی نوشتار حاضر بر مبنای مسأله چگونگی نسبت رومانتیسیسم فلسفی با فلسفه روشنگری و ضد روشنگری از یک سو و نحوه تأثیرگذاری کلیدواژگان و تعابیر اندیشه‌ای این جنبش بر فلسفه قاره‌ای معاصر، پی‌ریزی شده است. فرض بر این است که رومانتیسیسم فلسفی کوشش می‌کند تا با ایجاد سنتزی میان فلسفه روشنگری و جنبش‌های ضد روشنگری به تعادلی میان اومانیسیم و خردگرایی مدرن با ارزش‌های سنتی و ضد مدرن دست یابد. این در حالی است که کلید مهم این سنتز رومانتیک را باید در نگرش خاص رومانتیسیسم به فلسفه زیبایی‌شناسی و هنر جستجو کرد. در پیگیری مقصود مذکور، ضمن بررسی تبارشناسانه و تاریخی، نسبت تعابیر کلیدی و مهم سنت رومانتیسیسم آلمانی با فلسفه قاره‌ای معاصر، مورد واکاوی قرار خواهد گرفت: علم‌گرایی پوزیتیویستی افراطی و مشی ضد فلسفی آن که برآمده از عقلانیت ابزاری است؛ همچنین رویکردهای شبه فلسفی و شبه علمی پست مدرنیسم در نسبت با احساس‌گری رمانتیک.

کلیدواژه‌ها: رومانتیسیسم، روشنگری، زیبایی‌شناسی، فلسفه زبان، بازنمایی.

* دانشجوی کارشناسی‌ارشد فلسفه، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، alphaagh@yahoo.com

** دانشیار، گروه فلسفه، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) (نویسنده مسئول)، raayatjahromi@hum.ikiu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۰۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۰۵

۱. مقدمه

در روزگار کنونی با تسلط گفتمان‌های مختلف و متکثر و بعضاً متناقض رو برو هستیم که به عصرِ پسا مدرن شهره است و این تسلطِ نسبی انگار، فرا ارزش و فرا اخلاق، پس از تضعیف و تخطئه هرگونه معیار عقلانی و علمی و سستی و گفتمانی در تبیین معیارهای درستی و حقیقت، خود را در شبه گزاره "هر عقیده‌ای محترم و شایسته ارزش است" خلاصه می‌کند. از این رو ضرورت دارد تا با بازگشت به صدر دوران مدرن و واکاوی گفتمان‌ها و ارزش‌های آن دوران، روزگار خود را بهتر درک کنیم. به اعتقاد نگارنده پرداختن به جنبش رومانتیسیسم به عنوان یکی از گفتمان‌های تأثیرگذار و انقلابی که همزمان با تکوینِ مدرنیته در مغرب زمین سربرآورد از ضرورتی بی بدیل برخوردار است. در این مقاله کوشش می‌شود جنبش رومانتیسیسم آلمانی از منظر فلسفی بررسی و تحلیل شود. از نظر تاریخی مشخصاً سنتِ رومانتیسیسم در اواخر قرن ۱۸ و اوایل قرن ۱۹ توسط متفکران آلمانی، به شدت برجسته شد. اگرچه می‌توان ردِ اندیشه‌های این سنتِ فکری را در بریتانیا و فرانسه نیز پیدا کرد، اما در آلمان بود که توپخانه رومانتیسیسم تا سر حد امکان به ابزارهای فکری_فلسفی مجهز شد و به قول آیزیا برلین منجر به تحولی انقلابی در سیر تاریخ اندیشه غرب گشت. به طور مشخص آراءِ دو فیلسوف مهم این دوران یعنی قله روشننگری، امانوئل کانت و روح طوفان و طغیان، گوتفرد هردر از اهمیت بالایی در جنبش رومانتیسیسم برخوردار است. لازم به ذکر است، گرچه فلسفه رومانتیسیسم آلمانی از آنچه که آیزیا برلین، اندیشه ضد روشننگری می‌نامد، متأثر است اما با توجه به تأثیری که این سنت از سایر وجوه اندیشه روشننگری پذیرفته است، همان‌طور که فردریک بایزر معتقد است، نمی‌توان آن را یکسره در ضد روشننگری خلاصه کرد. از این منظر، با توجه به نسبت ژرفی که میان فلسفه‌های معاصر به ویژه فلسفه موسوم به قاره‌ای با فلسفه رومانتیسیسم و به طور مشخص حلقه آتنیوم برقرار است، در اینجا کوشش می‌شود تا شمای کلی از این نسبت، هم در جمع‌بندی پایانی هر یک از بخش‌های میانی نوشتار و هم در بخشی مستقل تحت عنوان میراث رومانتیسیسم در فلسفه قاره‌ای معاصر، ترسیم شود.

۲. ریشه‌های رومانتیسیسم

۱.۲ فلسفه روشن‌گری

از منظر تاریخی، جنبش روشننگری آلمانی متأخرتر از بسط و تکوین این جنبش در فرانسه و انگلستان است. صرف نظر از تفاوت‌های تاریخی و اندیشه‌ای می‌توان بر این نکته ارنست

کاسیرر (Ernst Cassirer) تأکید کرد که فلسفه‌ی نقادی کانت را باید به مثابه قله فلسفه روشنگری در نظر گرفت. متناسب با همین دیدگاه غیرتاریخی و تأکید بر دریافت و فهم روح کلی روشنگری و با در نظر گرفتن فحوای پیام کانت در رساله روشنگری چیست؟ می‌توان گفت: روشنگری یک دوره تاریخی مشخص و به خصوص نیست، بلکه به مانند فرایندی از رشد و تکوین فردی، اجتماعی، روانی، ذهنی و روحی است که به زمان و مکان مشخصی محدود نمی‌شود. مهم‌ترین و اساسی‌ترین نیروی محرکه روشنگری را باید در دستاوردهای علوم طبیعی که از دوران رنسانس توسط یوهانس کپلر و گالیله شروع شده بود و در فیزیک نیوتونی به اوج خود رسید، جستجو کرد. با ظهور و بسط علوم مدرن، تصور از طبیعت و نحوه شناخت ما از آن به طور قابل توجهی تغییر کرد، و از همین منظر، کمک به دانش جدید طبیعت و ارائه‌ی چارچوبی فلسفی برای قرار دادن و تفسیر کردن این دانش جدید، به اساسی‌ترین دستور کار روشنگری بدل شد (Bristow, 2023, p. 2). دستاوردهای علم جدید باعث شد، فلسفه که در قرون میانه خود را در خدمت الهیات قرار داده بود به نیرویی با قدرت مستقل بدل شود. در پس اعتبار یافتن حجیت عقل در برابر سایر حجیت‌های پیشینی اقتدار بر انسان از جمله سنت، خرافات، معجزات و جزم‌های فکری و در یک کلام، اندیشه اسطوره‌ای (Mythical thought)، آرمان روشنگری خود را بیش از هر چیز در رهیافت خودآیینی اراده و خود قانون‌گذاری خردورزانه در اندیشه و عمل از طریق بیداری و به کارگیری قوای فکری، نشان می‌دهد (Ibid, p. 3).

پیتر گی (Peter Gay) درباره روش ترکیب‌کننده فلسفه روشنگری این‌طور می‌گوید:

معرفت‌شناسی روشنگری در سده هجدهم مشخصاً متأثر از دو سنت عقل‌گرایی و تجربه‌گرایی سده هفدهم می‌باشد. از یک سو شک روشی دکارتی مبتنی بر سوپوزکسیون و عقل‌گرایانه و از سوی دیگر تجربه‌گرایی جان لاک مبتنی بر حجیت حس و تجربه در فلسفه روشنگری به سنتی نزدیک می‌شوند که اوج آن را می‌توان در سه گانه نقادی کانت نشان داد. عقل‌گرایی مبتنی بر ریاضیات هندسی دکارتی که با مونیسم اسپینوزایی و ریاضیات دیفرانسیلی لایب‌نیتسی در سده هفدهم پیشرفت می‌کند در فرم فلسفه روشنگری با تجربه‌گرایی سنت انگلیسی مبتنی بر استقرا و شهود حسی، تعدیل می‌شود. جان لاک با تلاش برای تبیین معرفت‌شناسانه حدود فهم و دانش انسانی، الگوی برجسته‌ای از معرفت‌شناسی روشنگری را پایه‌گذاری می‌کند (Gay, 1997, p. 33).

معرفت‌شناسی مبتنی بر روش فلسفه روشنگری، به مثابه روش صحیح به کار بردن عقل در علوم طبیعی و همچنین علوم انسانی، آن گرانگامی است که سنت‌های عقل‌گرایی و تجربه‌گرایی را به هم پیوند می‌زند. از مهم‌ترین مشخصه‌های دیگر فلسفه روشنگری می‌توان به مفهوم شکاکیت (Skepticism) اشاره کرد. شکاکیت روش‌شناسانه‌ای که به وسیله دکارت برای حل مسائل معرفت‌شناسی آغاز شده بود با شکاکیت پیر بیل (Pierre Bayle) به حوزه‌های متافیزیکی، دینی، اخلاقی و سیاسی نیز گسترش می‌یابد. فلسفه روشنگری به طور مشخص تلاش کرد تا میان این شکاکیت روشمند با فردگرایی روشمند، سنتزی ایجاد کند تا در ساحت علوم طبیعی و علوم انسانی به دستاوردهای سازنده‌ای برسد. البته نباید فراموش کرد زمانی که غول شکاکیت از چراغ جادوی خرد خارج می‌شود، همه عرصه‌ها را در می‌نوردد و دیگر هیچ پایگاه و جایگاهی برای یقین و حقیقت باقی نمی‌گذارد و دقیقاً از این رو است که با شکاکیت رادیکال هیومی، کلیت مرجعیت عقل و علم زیر سؤال می‌رود و باز این وظیفه‌ی فلسفه نقّادی کانت است که شکاکیت هیومی را نیز در خود جذب و هضم کند. چالش ناامیدکننده شکاکیت هیومی، در مقابل نگرش خوشبینانه کلی عقلانیت روشنگری قرار می‌گیرد. خوشبینی که به طور مشخص از نگرش اومانستی روشنگری به انسان و جایگاه او در عالم هستی سرچشمه می‌گیرد. ایده آلیسم سوپرتکتیویستی کانتی بر مبنای انقلاب کوپرنیکی، مرجعیت قانون‌گذاری انسان مدرن را هم در حوزه علوم طبیعی و هم در حوزه علوم انسانی تثبیت می‌کند. به طور کلی می‌توان ادعا کرد که فلسفه روشنگری، معرفت‌شناسی انسان سوژه محور را جایگزین معرفت‌شناسی ابژه محور می‌کند، حال این ابژه می‌خواهد خدا باشد یا هستی یا جهان (طبیعت).

فلسفه سیاسی روشنگری با نقد نظام اجتماعی قدیم که مبتنی بر اسطوره‌های تاریخی و دینی و سنت‌های پُر ابهام بود، راه را برای تبیین الگوهای جدیدی از نظم سیاسی مبتنی بر آزادی و برابری اجتماعی هموار کرد. کاسیرر در این باره این طور می‌گوید:

نظریه قرارداد اجتماعی (Social Contract) که توسط فیلسوفانی چون تامس هابز، جان لاک و ژان ژاک روسو تئوریزه شد و بسط پیدا کرد، ضمن تفاوت‌های مشخصی که با هم دارند، به طور کلی بر این اصل استوار هستند که اعتبار و مشروعیت اقتدار سیاسی، مبتنی بر فتح و سلسله مراتب طبیعی یا الهی یا مبتنی بر سنت‌ها و اسطوره‌های مبهم نیست، بلکه بر توافق عقلانی انسان‌های آزاد قرار دارد. میراث مهم فلسفه سیاسی روشنگری را می‌توان در تبیین جایگاه انسان آزاد که از یک سری حقوق طبیعی (آزادی طبیعی و برابری حقوقی)

تحلیل فلسفی رومانیسیسم آلمانی در ... (بهنام قومنجانی و محمد رعایت جهرمی) ۲۲۳

برخوردار است و بررسی چگونگی نحوه تعامل فرد انسانی با جامعه و دولت از منظر اقتصاد سیاسی، نشان داد (کاسیرر، ۱۳۷۰، ص. ۳۶۵).

در اینجا ذکر این نکته لازم است که نگرش خاص روسو به انسان در وضع طبیعی و دیدگاه انتقادی وی به تمدن و عقلانیت مدرن، تأثیر مهمی بر جنبش رومانیسیسم آلمانی از یک سو و انقلاب فرانسه از سوی دیگر گذاشته است که بررسی دقیق این مقوله در این نوشتار نمی‌گنجد. صرف نظر از وضع اخلاقیات نوین در فلسفه روشنگری، اخلاقیات عقلانی کمال‌گرایانه‌ی لایب‌نیتسی و اخلاقیات فایده‌گرایانه‌ی هلوئیوسی (Helvétius) و نیز اخلاقیات مبتنی بر حس مشترک سنت اسکاتلندی و همچنین اخلاقیات وظیفه‌گرایانه کانتی، کلیت اخلاقیات فلسفه روشنگری را می‌توان تلاشی در جهت این جهانی‌کردن (Secularization) کنش فردی در مقابل اخلاقیات آن جهانی مبتنی بر خدا و مذهب قرون میانه تعریف کرد. در اینجا باید به این نکته اشاره کرد که فلسفه روشنگری مشخصاً ضدیتی با خود دین ندارد بلکه نقد آن عمدتاً متوجه خصیصه‌های جانبی دین از جمله خرافه‌گرایی، اشتیاق تأمل نشده، تعصب کور و متافیزیک‌گرایی بی اعتبار است. فرانسوا ولتر (Voltaire) به عنوان یکی از چهره‌های شاخص و یکی از پیگیرترین و سرسخت‌ترین منتقدان دین در جنبش روشنگری، نقدش عمدتاً متوجه نهاد کلیسا و عملکرد آن است تا خود دین. فلسفه روشنگری تلاش می‌کند تا با رهیافتی نقادانه، دین را از ویژگی‌های منفی آن پالایش کند و راه را برای نوعی دین طبیعی (دین عقلانی) بگشاید. تلاشی که به وضوح در اثر ایمانوئل کانت با عنوان دین در محدوده عقل تنها به اوج خود می‌رسد.

۲.۲ زیبایی‌شناسی آلمانی

فلسفه زیبایی‌شناسی یکی از دستاوردهای مهم فلسفه روشنگری است. کاسیرر در این باره می‌گوید:

روشنگری علاوه بر کشف اهمیت حواس در حوزه شناخت به اهمیت حواس در زیست انسانی نیز توجه می‌کند. تأکید روشنگری بر بازیابی ارزش و اهمیت لذت‌ها در انسان در برابر سنت زهدگرایی مسیحی، راه را برای شکوفایی انواع هنرها، نقد هنری و فلسفه زیبایی‌شناسی باز می‌کند. زیبایی‌شناسی عقل‌گرایانه دکارتی لایب‌نیتسی به طور کلی مبتنی بر نوعی نگاه ریاضی-هندسی به امر زیباست که خود را در عبارت "حقیقت زیباست و زیبایی کمال است" خلاصه می‌کند. این نگرش در فلسفه زیبایی‌شناسی را عمدتاً به مکتب

"کلاسیسم" منتصب می‌کنند. نقدهای فلسفی شافستبری (Shaftesbury) و باومگارتن (Alexander Baumgarten) در سنت زیبایی‌شناسی و سنت آنها در نقد قوه حکم کانت، راه را برای گذر از کلاسیسم به رومانتیسیسم هموار کرد (کاسیرر، ۱۳۷۰، ص. ۵۰۰).

سنت فلسفه زیبایی‌شناسی آلمانی که در قرن ۱۷ و ۱۸ با دیدگاه عقل‌گرایانه لایب‌نیتسی و لُفی‌مستحکم شده بود، به دست اندیشمندانی چون باومگارتن، مندلسون (Moses Mendelssohn)، وینکلیمان (Winckelmann)، لسیینگ (Ephraim Lessing) و در نهایت کانت، هردر (Gottfried Herder) و شیلر (Friedrich Schiller) بسط پیدا می‌کند. در اینجا مجال پرداختن به جزئیات این سنت و ابداعات و تفاوت‌های هر یک از این فیلسوفان وجود ندارد اما از جهت اینکه آراء این اندیشمندان، تأثیر مستقیمی بر جنبش رومانتیسیسم داشته است، لازم است در هرگونه بررسی و تحلیل فلسفه رومانتیسیسم، به سنت فلسفه زیبایی‌شناسی آلمانی توجه شود. به طور خلاصه می‌توان گفت، نگاه عقل‌گرایانه لایب‌نیتسی و لُفی‌مستحکم به زیبایی و هنر خود را در نگرشی کمال‌گرایانه در فلسفه زیبایی‌شناسی متبلور می‌کند. از آنجایی که در نگرش عقل‌گرا، آنچه‌آنچه توجهی به تجربه و احساس نمی‌شود، آفرینش هنر و اثر هنری عمدتاً در چارچوب نوعی کمال‌گرایی اخلاقی تعبیر می‌شود که باید به وسیله عقل، داوری شود.

پل گایر (Paul Guyer) درباره جریان‌شناسی زیبایی‌شناسی آلمانی معتقد است که (Guyer, 2023, pp. 20_21, 33_35): "دو خط فکری اساسی در سنت زیبایی‌شناسی و بحث هنر را باید در ذیل جدال دو مفهوم "تقلید" و "تخیل" دنبال کرد. به این معنی که آیا معیار زیبایی در شدت و کیفیت و نوع تقلید هنرمند از طبیعت نهفته است یا در چگونگی نوع تخیل هنرمند در بازآفرینی طبیعت؟ باومگارتن تلاش می‌کند تا با نوآوری در ساختار فلسفه زیبایی‌شناسی عقل‌گرا، آن جنبه‌های غیرشناختی اهداف هنر را برجسته کند. او که خود اولین کسی است که اصطلاح "زیبایی‌شناسی" را به معنای جدید آن در سنت فلسفی وضع می‌کند با مفهوم آنالوژی عقل (Analogue of reason) استدلال می‌کند زیبایی، کمالی است که به وسیله حس درک می‌شود نه با عقل محض. وی منبع این کمال زیبایی را در "ابتکار" به مثابه هماهنگی افکار انتزاعی، "روش‌شناسی" به مثابه هماهنگی اندیشیدن منظم به محتوای زیبا و "نشانه‌شناسی" (Semiotic) به مثابه هماهنگی فرم و محتوا می‌بیند. با چارچوب بندی جدید باومگارتن و تأثیر زیبایی‌شناسی تجربه‌گرای بریتانیایی (شافستبری)، باید به آراء مندلسون و لسیینگ توجه کرد. از بحث‌های اساسی مندلسون در زیبایی‌شناسی مفهوم "فیزیولوژی احساسات" است که به منظور هماهنگی سوژه با ابژه و درک عقلانی با لذت حسی در داوری امر زیبا لحاظ می‌شود."

تحلیل فلسفی رومانتیسیسم آلمانی در ... (بهنام قومنجانی و محمد رعایت جهرمی) ۲۲۵

بعد از تأکید وینکلمان بر وجه اخلاقی زیبایی‌شناسی یونانی و برجسته کردن بازسازی روح هنر یونانی به مثابه بالاترین معیار ارزیابی هنرهای زیبا که خود را در عمل، به عنوان مهم‌ترین مانیفست نئوکلاسیسم ظاهر می‌سازد، واکنش‌هایی که از طرف لسینگ، کانت، هردر و شیلر به این مانیفست داده می‌شود، هر کدام به نوعی راه را برای گذر از نئوکلاسیسم به رومانتیسیسم در هنر و همین‌طور رومانتیسیسم فلسفی هموار می‌سازد. گایر در ادامه می‌گوید:

مندلسون در ذیل احساسات مختلطی بحث می‌کند که نقش تقلید هنری دقیقاً در ایجاد فاصله کافی بین بازنمایی سوژه و ابژه است که به ما امکان می‌دهد با ایجاد تخیلی سوپرناتو، در عمل با تعامل با ابژه ناخوشایند، از آن لذت ببریم. مندلسون با معرفی قوه تأیید (تصدیق) (approval Faculty of) که از هماهنگی قوه شناخت و قوه میل حاصل می‌شود، تأکید می‌کند که تجربه زیبایی‌شناختی، دانشی واقعی نیست و به خواسته‌های شناختی مشخصی منتهی نمی‌شود، از آنجایی که هدف قوه شناخت، کسب حقیقت است و هدف قوه میل، کنش‌ورزی و عمل، هدف "قوه تأیید" صرفاً ایجاد فضایی است برای کارکرد خوشایند آن دو قوه. کارکردی که مندلسون آن را نوعی بازی دل‌پذیر و موافق (Agreeable play) می‌خواند. در اینجا به طور مشخص دو تأثیر مهم مندلسون بر زیبایی‌شناسی کانت دیده می‌شود. اول: تأثیر مفهوم غیر شناختی قوه تأیید بر تمایز کانت میان حکم تأملی (Reflective judgment) با حکم تقویمی (Constitutive judgment) و دوم، تأثیر مفهوم "بازی موافق" در تبیین مفهوم "حکم ذوقی" کانت، مبتنی بر بازی آزادانه قوای ذهنی (Ibid, pp. 36_37).

۳.۲ جنبش طوفان و طغیان (Sturm and Drang)

ویل دورانت در تاریخ تمدن، جنبش طوفان و طغیان را یکی از نتایج جنگ‌های هفت ساله اروپا در اواسط قرن هجدهم می‌داند (دورانت، ۱۳۶۹: ص. ۸۲). کارل آمریکس (Karl Ameriks) در کتاب *ایده‌آلیسم آلمانی* می‌گوید:

این جنبش به شدت خودگرایانه از بحران هویتی نشأت می‌گیرد که هم ملکی است و هم فلسفی. زیرا تلاش برای تثبیت ادبیات و هنر متمایز آلمانی در مقابل هژمونی فرهنگی فرانسه مصادف است با طرح مسأله ماهیت خود عقل. گئورگ هامان (Georg Hamann)، گوته‌فرید هردر و فردریش شیلر، سه متفکر مهم این جریان فکری در نیمه دوم قرن هجدهم در آلمان هستند. از دیگر عوامل مهم این جنبش، مناقشه همه‌خدا انگاری (Pantheism) بود که توسط یاکوبی (Friedrich Jacobi) در نقد او به عقل‌گرایی فلسفه مدرن و برجسته کردن

مفهوم نهیلیسم شکل گرفت. کلیتِ تفکر آنها، ضدیت و مقابله با جنبش روشنگری و به طور مشخص فلسفه روشنگری فرانسوی است. آن‌ها با تأکید بر درک ماهیتِ کل‌گرایانه انسان، مرزهایی که فلسفه روشنگری میان عقل و زبان و تاریخ و طبیعت کشیده بود را به نقد گرفتند. دغدغه مشترک زیبایی‌شناسی کل‌نگرانه به مثابه نُخِ تسبیحی بود که افکار و عقاید این سه متفکر را به رغم تفاوت‌هایشان به هم متصل می‌کرد (آمریکس، ۱۳۹۸، ص. ۱۶۸).

به تعبیر آیزیا برلین (Isaiah Berlin) (برلین، ۱۳۸۵، ص. ۵۲)، "اگر سه رکنِ اساسی فلسفه روشنگری را اعتقاد به مرجعیتِ عقل (روش و انسجام فکری)، اعتقاد به مرجعیتِ سوژه انسانی (اومانیزم) و اعتقاد به پیشرفتِ تحت عقلانیت انتقادی بدانیم، هامان به طور مشخص با سه آموزه بنیادین‌اش، ذیلِ نگرشِ هستی‌شناسانه به طبیعت، جستجوی سرچشمه‌های اعتقاد در نظریه زبان و نماد و نوع دریافتش از نبوغ و خیال و آفرینش و نسبت انسان با خدا در جهان هستی، بزرگترین زرادخانه تسلیحاتی برای حمله به فلسفه روشنگری را تدارک می‌بیند". هامان آموزه کوژیتو دکارتی را به منزله اولین خطای فاحش فلسفه جدید در مسأله شناخت رد می‌کند و در مقابل آن با نگرشی ضدعقلانی، به تجربه‌گرایی هیومی و ایمان باوری انجیلی متوسل می‌شود. هامان با تکیه بر شکاکیتِ رادیکال هیومی، مرجعیتِ عقل را زیر سؤال می‌برد و با کنارگذاشتنِ تقابلِ میان عقل و ایمان، مرجعیتِ وحی را به رسمیت می‌شناسد. او با نقدِ متافیزیکِ ریاضی-هندسی فلسفه جدید، خدا را شاعر می‌داند و نه هندسه‌دان و مطابق با همین نگاه، نظام‌سازی فلسفی و تأثیرِ علم طبیعی بر علوم انسانی را زیر سؤال می‌برد (همان، ص. ۵۵). برلین در کتاب *مجوس شمال* درباره هامان این‌طور می‌گوید:

نظریه هامان در باب زبان، اساسی‌ترین و شاید بارورترین آموزه اوست چرا که بذره‌های نظریه او را به طور مشخص می‌توان در نظریه پلورالیسم فرهنگی-زبانی هردر، نظریه هرمنوتیک تاریخی-فلسفی و همچنین فلسفه‌های زبان‌محور معاصر ردیابی کرد. هامان، زبان را معیار عقل می‌داند و به طور کلی اندیشیدن را نوعی نمادسازی تلقی می‌کند. انسان به طور مشخص تصورات حسی خود را از طریق زبان، نمادسازی می‌کند و همین فرایند به زعم او یعنی اندیشیدن (برلین، ۱۳۸۵، ص. ۱۰۱).

هامان کلِّ مَعْمای هستی‌شناسی را در همان پیام نخستین مسیح جستجو می‌کند که کلمه، خدا بود و در ادامه کلمه، انسان شد. در اندیشه هامان، تجسّدِ خدا، نه به مثابه رخدادی در گذشته بلکه همچون کشف و شهودی تاریخی و معادشناسانه در کلام الهی تحقق می‌یابد

تحلیل فلسفی رومانتیسیسم آلمانی در ... (بهنام قومنجانی و محمد رعایت جهرمی) ۲۲۷

(آمریکس، ۱۳۹۸، ص. ۱۳۳). در اینجا طنین صدای هایدگر که دو قرن بعد می‌گوید "زبان، خانه هستی است" به گوش می‌رسد. منشأ ایراد اصلی هامان و همچنین هردر و شیلر، به فردگرایی سوپزکتیویستی روشنگری است که از دید ایشان یک شخص واقعی با قدرتی مجزا از هستی و طبیعت گویی قادر است با اتکای به عقلانیت کلی و ورای زبان، بیندیشد (همان، ص. ۱۴۰).

گوتفرد هردر با قدرت هرچه تمام‌تر آراء استاد خود هامان را در فلسفه پرورش داد. اگر روشنگری و کلاسیسم خود را بر مبانی عقل‌گرایی، علم‌گرایی و فردگرایی و نوعی جهان‌وطنی استوار ساخت، هردر با نقد این مبانی و پرورش مبانی تاریخی‌گرایی، نسبی‌گرایی، کثرت‌گرایی و ملی‌گرایی، زمین‌بازی رومانتیسیسم آلمانی را هموار کرد (برلین، ۱۳۹۸، ص. ۲۲۰). نظریه‌های اساسی هردر در فلسفه زبان را می‌توان در سه گرایش بررسی ماهیت زبان، نظریه تفسیر و نظریه ترجمه مشاهده کرد. هردر نیز مانند هامان اساس اندیشه را وابسته و محدود به زبان می‌داند اما بر خلاف هامان منشأ زبان را نه الهی بلکه انسانی-طبیعی می‌پندارد. نظریات هردر در فلسفه زبان کاملاً مبتنی بر نظریه تاریخی‌گرایی اوست. هردر با نقد نگاه تاریخی روشنگری (ولتری-هیومی) مبنی بر اینکه "کلیت افکار و کنش‌های بشر در همه زمان‌ها و مکان‌ها به اندازه‌ای یکسان است که تاریخ از هیچ چیز جدید یا عجیبی به غیر از نوعی رشد تدریجی عقلانیت به ما خبر نمی‌دهد" و تأکید بر تفاوت مردمان دوره‌ها و فرهنگ‌های مختلف تاریخی از نظر مفاهیم، ارزش‌ها و احساسات و غیره، بر اصل تفاوت‌های بنیادین ذهنی تأکید می‌کند و از همین منظر، نظریه کل‌گرایانه‌تری درباره تفسیر تاریخی زبان ارائه می‌دهد (Forster, 2023, pp. 10-11).

مایکل فورستر (Michael Forster) درباره تأثیر آراء هردر بر اندیشمندان جنبش رومانتیک

می‌گوید:

هرمونوتیک هردر بر خلاف شلایرماخر شامل هنرهای غیرزبانی چون مجسمه‌سازی، نقاشی و موسیقی نیز می‌شود... از جمله نوآوری‌های هردر در هرمونوتیک فلسفی که بعدها توسط فردریش شلگل (Friedrich Schlegel) و شلایرماخر بسط داده شدند می‌توان به تأکید بر بازیابی تخیلی احساسات مؤلف، مفهوم "مقاصد غیرکلامی" (illocutionary intention) مؤلف، لزوم استفاده از روان‌کاوی در تفسیر، لزوم کل‌نگری تفسیری از منظر متمرکز دیدن نگرش‌های پراکنده و گاهاً متناقض اثر و لزوم همذات‌پنداری روانی مفسر به منظور درک زمینه و زمانه مؤلف اشاره کرد. ایده کلی هردر در فن ترجمه مبنی بر تأکید بر اهمیت بیشتر انتقال معنایی تا انتقال ساختاری-مفهومی، تأثیر بسزایی در

مترجمان جنبش رومانتیک آلمانی از جمله هاینریش ووس (Heinrich Voss) مترجم آثار هومر، آگوست شلگل (August Schlegel) مترجم آثار شکسپیر، شلایرماخر مترجم آثار افلاطون و گوته و هومبولت (Alexander von Humboldt) گذاشت. تأثیر مهم فلسفه زبان هردر را می‌توان تا گرایش‌های مطالعاتی و تأسیس رشته‌های دانشگاهی زبان‌شناسی و انسان‌شناسی فرهنگی دنبال کرد (Ibid, pp. 20-24).

هردر در بحث هستی‌شناسی و فلسفه ذهن با رد دوآلیسم دکارتی تلاش می‌کند تا با تبیین مفهوم نیروی حیات لایب نیتس و مونیسم اسپینوزایی، رویکردی طبیعت‌گرایانه‌ای را در مسأله ذهن و بدن دنبال کند. نظریه او مبنی بر لزوم فهم ذهن همچون یک کل تقسیم‌ناپذیر از منظر وحدت ذهن بر مبنای تجربه است و نه بر مبنای مبانی پیشینی عقلی. از همین جا است که می‌توان به ارتباط عمیق معرفت‌شناسی هردر با فلسفه زبان او پی‌برد. از آن جایی که او بر لزوم درک و فهم اجتماعی بودن زبان تأکید می‌کند و همچنین اندیشیدن و تفکر کردن را در محدوده زبان تصور می‌کند و تأکید دارد که زبان را باید در حسیات متکثر فرهنگ‌های مختلف فهم کرد، هم تصورات فطری دکارتی و هم مقولات پیشینی کانتی را رد می‌کند.

هانس آدلر (Hans Adler) از مفسرین هردر معتقد است:

هردر، دقیقاً از همین درگاه است که بر متافیزیک رومانیسیسم تأثیر می‌گذارد، در جایی که اهمیت هنر و ادبیات را در فلسفه برجسته می‌کند و آن را در مقابل علم‌گرایی فلسفه روشنگری قرار می‌دهد. مبانی تأثیرگذاری زیبایی‌شناختی هردر بر رومانیسیسم را می‌توان به این صورت خلاصه کرد: تئوریزه کردن آوازهای بدوی به عنوان منشأ زبان‌ها و تفکرات، تأکید بر ماهیت مجازی استعاری زبان تفکر و اهمیت دادن به نقش شعر و هنر غیرزبانی مثل مجسمه‌سازی در تکوین تفکر و اینکه او معتقد است شعر، کارکرد بسیار مهمی در تربیت اخلاقی دارد. بعلاوه هردر تفاوت زیبایی‌شناختی شعر با موسیقی، مجسمه‌سازی و نقاشی را در حس‌گرایی و تخیل‌گرایی شعر می‌داند و آن را در چارچوب نمادگرایی قراردادی و اختیاری و نه طبیعی تبیین می‌کند و همین آراء او، بعدها راه را برای "سمبولیسم رومانتیک" هموار می‌کند (Adler, 2009, p. 42)

نسبی‌گرایی هردر را باید از دریچه زیبایی‌شناسی و تاریخی‌گرایی او نگریست. هردر در مقابله با عقل‌گرایی کلاسیک، بر این نکته تأکید می‌کند که معیار زیبایی در یک دوره تاریخی فرهنگی با دوره‌های دیگر متفاوت است و از همین نگرش با نقد اخلاقیات روشنگری تلاش می‌کند تا ارزش‌های اخلاقی را بر حسب کارکردهای اجتماعی، فرهنگی و تاریخی هر اجتماع خاص، توضیح دهد. بر مبنای همین نظریه، هیچ معیار معتبر عقلی برای داوری و قیاس

اخلاقی دو فرهنگ متفاوت وجود ندارد و همین نگرش هردری است که در نسبی‌گرایی فرهنگی_اخلاقی قرن بیستمی برجسته شده است (برلین، ۱۳۹۸، ص ۲۶۵). تأکید هردر بر زبان‌های محلی_قومی باب تفاسیر قوم‌گرایانه و ایضاً ملی‌گرایانه شوونیستی (Chauvinisme) در فلسفه سیاست را باز کرده است و از همین جهت، دیدگاه فلسفه سیاسی روشنگری که مبتنی بر نظریه قراردادی دولت_ملت است، رد می‌شود. در خاتمه باید گفت که نفوذ فکری هردر، و رای رومانتیسیسم فلسفی قرار دارد به گونه‌ای که خود را در ایده‌آلیسم مطلق‌هگلی بر مبنای توسعه سیستماتیک ایده‌های تاریخی و سنتِ هرمنوتیک شلایرماخری مبتنی بر تفسیر زبان و همچنین سنتِ پست‌مدرنیسم نیچه‌ای مبتنی بر واسازی ارزش‌ها، نشان می‌دهد. هردر به دو دلیل عمده، دستگاه‌های فلسفی نظام‌مند را نقد می‌کند، اول اینکه او معتقد است که طرح سیستماتیک عقلانی فلسفه‌های نظام ساز در عمل با تناقض مواجه می‌شود و دوم اینکه به علت همین ناسازگاری درونی، این دستگاه‌های فلسفی به نوعی به تحریف و نادیده گرفتن شواهد و وقایع تجربی میل می‌کنند. به خوبی می‌توان این خط فکری را در فلسفه‌های غیرنظام‌مند فردریش شلگل، نیچه و ویتگنشتاین پی گرفت.

۳. رومانتیسیسم فلسفی

۱.۳ متافیزیک زیبایی‌شناسانه

ضمن پذیرش تفکیک جنبش رومانتیسیسم آلمانی به سه دوره اولیه، برین و متأخر در اینجا کوشش می‌شود تا مبانی اندیشه‌ای فلسفی رومانتیسیسم اولیه که حول حلقه آتنیوم (Athenaeum) شکل گرفت، بررسی و نقد شود. آتنیوم، نام نشریه‌ای بود به سردبیری فردریش شلگل که اندیشمندانی چون آگوست شلگل، فردریش شلایرماخر، لودویگ تیک (Ludwig Tieck)، گئورگ فیلیپ فریدرش فون هاردنبرگ ملقب به نوالیس (Novalis) و هومبولت، بین سال‌های ۱۷۹۷ تا ۱۸۰۲ در آن، به پرورش آراء خود پرداختند (بیزر، ۱۳۹۸، ص. ۳۵). کوشش اصلی متافیزیک روماتیک این بود که به نوعی به سنتز میان ایده‌آلیسم فیشته‌ای و رئالیسم اسپینوزایی برسد. فردریک بیزر (Frederick C. Beise) r در این باره می‌گوید:

روماتیک‌های جوان با یک دوراهی فلسفی مواجه بودند. یک راه سوپژکتیویته نقادی کانتی بود که به دست فیشته رادیکال شده بود و راه دیگر، ابژکتیویته طبیعت‌گرایانه اسپینوزایی بود. هدف آنها از این سنتز فائق آمدن بر سوپژکتیویته اراده‌مند و کنشگر فیشته‌ای و جزم‌گرایی دترمینیستی اسپینوزایی بود. در این راستا می‌بایست متافیزیک روماتیک را در

زمینه برداشت ارگانیک آنها از طبیعت در قالب سنتز معرفت‌شناسی انتقادی با هستی‌شناسی طبیعت‌گرایانه، فهم کرد. (همان، ص. ۹۰).

رومانتیسیسم فلسفی کوشش می‌کند تا با به کارگیری مفهوم "کل ارگانیک" که کانت در نقد سوم به آن می‌پردازد، سنتز فیشته-اسپینوزایی را ذیل برداشت ارگانیک از طبیعت تبیین کند. کانت در بند ۶۵ نقد سوم می‌گوید:

هدف طبیعی تنها آن چیزی است که دو شرط اساسی را مرتفع می‌کند. اولاً باید واجد وحدت ارگانیک باشد که در آن هر چیزی از کل جدایی‌ناپذیر است و ایده کل جایگاه هر جزء را مشخص می‌سازد. ثانیاً باید خود سازنده و خود سامانده باشد، به طوری که همه اجزاء، متقابلاً علت و معلول یکدیگر و فاقد یک علیت خارجی باشند (کانت، ۱۳۹۹، ص. ۳۲۹).

برداشت ارگانیک از طبیعت بدین معناست که طبیعت به مثابه یک کل، یک هدف طبیعی کلان است، که هر یک از اجزای آن نیز این‌گونه هستند، در نتیجه خود طبیعت یک آبر ارگانیک زنده و پویا است. از همین منظر رومانتیسیسم فلسفی با رد کردن دوآلیسم جوهری دکارت، به شدت منتقد نگاه ریاضی‌گونه و علمی به طبیعت است و از همین روی، نگاه زیبایی‌شناسانه‌ای در قالب یک اثر هنری به طبیعت را برجسته می‌سازد. در جهت تبیین کلیتی ارگانیک از طبیعت، کرن گروودیسکی (Keren Gorodeisky) بر این نظر است که:

رومانتیسیسم فلسفی معتقد است که رسیدن به ایده مطلق بدون قید و شرط برای عقل امکان‌پذیر نیست. روماتیک‌ها از این منظر، من مطلق فیشته و کل مطلق هگلی را رد می‌کنند. اگر بخواهیم از منظر کانتی نگاه کنیم نوین به مثابه حلدی است برای شناخت، اما ما به هیچ عنوان به یک شناخت معرفتی از آن نمی‌رسیم. روماتیک‌ها معتقد بودند که انگیزه طبیعی عقل برای حرکت به سمت یک امر نامشروط، هرگز نمی‌تواند محقق شود و از دید آن‌ها کلیت بدون قید و شرط عقلی صرفاً یک ایده تنظیمی (Regulative) است، در همین جهت نوالیس می‌گوید، "ما همواره به دنبال امر نامشروط هستیم اما همیشه فقط امور مشروط را می‌یابیم" (Gorodeisky, 2016, pp. 11-13).

مطلق روماتیک با تأثیر از فلسفه ایده‌آلیسم یک کل است اما نه یک کل مطلق و تبیین شده، بلکه کلی است که همچون یک مجموعه، همه امور ذهنی و مادی را در خودش دارد. از همین منظر می‌توان گفت اساس زیبایی‌شناسی روماتیک یکی به چالش کشیدن عقل‌گرایی کلاسیک

تحلیل فلسفی رومانتیسیسم آلمانی در ... (بهنام قومنجانی و محمد رعایت جهرمی) ۲۳۱

روشنگری است و دیگری به چالش کشیدن زیبایی‌شناسی سوپژکتیو و حسی. بایزر درباره ویژگی ترکیب‌کننده رومانتیسیسم فلسفی می‌گوید:

امر مطلق، هم سوپژکتیو و هم ابژکتیو است. از این رو آنچه هنرمند به آشکارسازی آن دست می‌زند، همان چیزی است که طبیعت به واسطه او آشکار می‌سازد. بی‌تردید هنرمند صرفاً طبیعت را منعکس نمی‌کند و فقط به تقلید از آن نمی‌پردازد. این فعالیتِ خلاقانه اوست که معیارهای ارزش زیبایی‌شناختی را تعیین می‌کند. در واقع هنرمند یک هم‌آفرین (co – producer) است یا می‌توان گفت آخرین پیوندی است که در زنجیره آفرینش، در سرتاسر طبیعت جریان دارد (بیزر، ۱۳۹۸، ص. ۲۷۰).

بنابراین در یک اثر هنری نه تنها فعالیتِ خلاقانه (یا نبوغ به بیان کانتی) هنرمند بیان شده، بلکه کلیتِ ارگانیک طبیعت به مثابه امری نامشروطِ غیرقابلِ شناخت نیز تقلید و بازنمایی (Representation) شده است. از همین جا است که شعر برای زیبایی‌شناسی رومانتیک به مثابه والاترین هنر برجسته می‌شود. کانت در بند ۴۹ نقد سوم و در باب قوای ذهن که نبوغ را می‌سازند، هنر شاعری را آن هنری می‌داند که قوه ایده‌های زیبایی‌شناسی می‌تواند در آن، در حد و اندازه کمال خودش ظاهر شود (کانت، ۱۳۹۹، ص. ۲۵۱). به قولی از آنجا که در بازی آزادانه قوای ذهن کانتی (قوه تخیل، قوه فاهمه، قوه عقل) در هنر شعر، این قوه تخیل است که تفوق می‌یابد، از منظرِ نبوغ سوپژکتیو نسبت به هنرهای دیگر، شعر هنر والاتری است. فردریش شیلر با تأکید بر تمایز میان شعر کلاسیک بر مبنای شعری مقلدانه و ساده (Naïve Poetry) و شعر مدرن بر مبنای احساسی بودن (Sentimental Poetry)، راه را برای تکوین نظریه شعر رومانتیک فردریش شیلر هموار ساخت. ویژگی اصلی شعر رومانتیک به مثابه شعر پیشرو خصیصه خود تأملی بودن (Self – reflective) آن است. به گفته شلگل: "شعر رومانتیک محدودیت‌ها و مرزهای عقل را به علتِ خصلتِ بازنمایی بودن آن در مراحل بالاتری میان شعر و شاعر نشان می‌دهد" (Gorodeisky, 2016, p. 9).

گویی شعر رومانتیک مانند فلسفه استعلایی کانت در مورد شرایطِ شناخت تأمل می‌کند. از همین رو به شعر رومانتیک شعر استعلایی (Transcendental Poetry) نیز می‌گویند. در همین جهت شلگل می‌گوید: "گونه ای شعر وجود دارد که ذاتش، در نسبتی است که میان امر ایده آل و امر واقع برقرار می‌کند و بنابراین همان چیزی است که در تشابه با زبان خاص فلسفه بهتر است شعر استعلایی خوانده شود" (Ibid). بیزر درباره قیاس شعر رمانتیک با فلسفه استعلایی می‌گوید:

در اینجا باید توجه کرد که خصلت استعلایی بودن شعر رومانتیک شلگلی به علت چند ظرفیتی بودن، الگوریتمی بودن و از همه مهم‌تر تاریخی بودن با خصلت استعلایی مبتنی بر شناخت فلسفه کانتی متفاوت است از همین منظر شلگل شعر رومانتیک را مکمل غایات فلسفه می‌داند. ماهیت استعلایی شعر رومانتیک نشان می‌دهد که این شعر نه تنها صرفاً از مرزهای یک ژانر خاص فراتر می‌رود بلکه حتی از مرزهای ادبی نیز فراتر می‌رود. شعر رومانتیک به مثابه روش فلسفی و رویکرد حیاتی به زندگی انسان عمل می‌کند و یک نیروی خلاق و بازتابنده‌ای است که در جنبه‌های نظری، عملی و زیبایی شناختی زندگی متجلی می‌شود (Beiser, 1992, p. 251).

از این منظر است که می‌توان مانیفست انقلابی جنبش رومانتیسیسم را درک کرد. نوالیس می‌نویسد: "جهان، باید رومانتیک گردد، زمانی که به امر عادی معنایی والاتر، به امر مرسوم نمودی مرموز، به امر شناخته شده، شأن و منزلت امر ناشناخته و به امور متناهی خصلت پنداری نامتناهی می‌بخشیم، به رومانتیک ساختن آن دست زده‌ایم. رومانتیک ساختن جهان به معنای بازگرداندن معنا، افسون‌گری و رمز و راز بخشیدن به جهان (طبیعت) است. کارکرد این افسون‌سازی (Enchanting) در این است که با احیاء نوعی رازآمیزی به طبیعت، هیبت و احترامی را که علم مدرن با شفاف ساختن طبیعت از طریق ریاضی کردن عالم و عقلانیت محاسبه‌گر از آن گرفته بود را بدان بازگرداند (Frank, 2004, p. 95). این غایت رومانتیسیسم مبنی بر رومانتیزه کردن عالم، هر چند توانست در پرورش نوعی ذوق ادبی-اخلاقی و ایجاد محافظتی در برابر عقلانیت ابزاری و فلسفه پوزیتیویستی کارکردی داشته باشد اما در نهایت با بدل کردن فرد و جامعه و دولت به یک اثر هنری سمبولیک، مشخصاً در قرن بیستم منجر به اسطوره‌سازی‌ها و اسطوره‌بافی‌هایی سیاسی می‌شود که ارنست کاسیرر در اثر سترگ خود/اسطوره دولت به تحلیل آنها پرداخته است. در ادامه فرانک (Manfred Frank) درباره خصلت آبرونیک شعر رومانتیک می‌گوید:

هنر شعر به دو دلیل برای این هدف انقلابی مناسب است، یکی به خاطر قدرت آشنازدایی (Defamiliarizing) آن و دیگری آبرونیک بودن (Ironic Style) آن. شعر به دلیل قدرتی که در توصیف ماهرانه حتی از ملموس‌ترین جزئیات و جان بخشیدن به اشیاء دارد، ظرفیت ویژه‌ای برای آشنازدایی دارد و شعر رومانتیک از آن جهت که اساساً آبرونیک است ما را به ویژه با محدودیت‌های شناخت و دانش مان آگاه می‌سازد. آبرونی را باید در قالب یک ویژگی خود محدود کننده (Self-restriction) از منظر هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی درک کرد. به این معنا که آبرونی رومانتیک در حکمت عملی خود را به مثابه نوعی شیوه زندگی

تحلیل فلسفی رومانسیسم آلمانی در ... (بهنام قومنجانی و محمد رعایت جهرمی) ۲۳۳

متواضعانه و هنجاری و در حکمت نظری، خود را به مثابه نوعی معیار و میزان محدودکننده عقلی که به شناخت همه چیز گرایش دارد، نشان می‌دهد. آبرونی با حفظ و تعدیل احساسات و امیال متعارض، نوع خاصی از انضباط شخصی را به فرد می‌بخشد و آرمان خویشنداری را در میان خودآفرینی و ویران‌گری می‌جوید (Ibid, p. 125).

۲.۳ فلسفه زبان و هرمنوتیک

نقد و رد فلسفه‌های عقل‌گرایانه نظام مند از سوی رومانسیسم بیش از هر جا در رویکرد خاص این جنبش به مسأله زبان نهفته است. همان‌طور که فرم شعر آبرونیک به مثابه والاترین هنر از منظر زیبایی‌شناسی تبیین می‌شود، فرم قطعه (Fragment Style) در در اندیشه‌ورزی و نگرش فلسفی، مورد تأیید قرار می‌گیرد. قطعه یا همان فرم‌گزین‌گوی به مثابه یک بذرفلسفی عمل می‌کند و بجای ارائه یک سیستم نظریه‌پردازانه، رویکرد دیگری به منظور رشد و پرورش تأمل انتقادی را پی می‌افکند. رومانیک‌ها فرم قطعه را با توجه به کثرت اندیشه‌ها و ارزش‌های متباین و متضاد در دوران روشنگری، فرمی متناسب با شرایط مدرن می‌دانستند. از دیدگاه فردریش شلگل فرم قطعه از منظر محتوای بیانی آبرونیک آن با ذهنیت مدرن متناسب‌تر است. در اینجا باید به کوشش‌های نوالیس در جهت بسط فرم قطعه به مثابه پیوندی میان تفکر انتقادی ادبی-هنری با تفکر فلسفی به منظور گذرکردن از سیستم‌سازی فراگیر فلسفه عقلانی و توجه بیشتر به بافت‌های تاریخی متون نیز توجه کرد. نوالیس در همین جهت با نقد فلسفه‌های ایده‌آلیستی و غایت‌گرا، فرم قطعه را بیشتر متناسب با تفکر روشنگری مبتنی بر علم و عقلانیت که غایت مشخصی ندارد و به اصطلاح پایان باز است، می‌داند. (Gorodeisky, 2016, pp. 19-20).

فرد راش (Fred Rush) درباره فلسفه زبان شلگل و نوالیس چنین می‌گوید:

شلگل و نوالیس با همکاری هم اصطلاحی را ابداع کردند که کلیت کار آن‌ها را توصیف می‌کرد، اصطلاح (symphilosophic) هر قطعه به تنهایی مسئولیتی دارد که به عهده یکی از آفرینندگان اثر گذاشته شده است اما همین اجزاء در فرم متشکل خود در حکم جورچینی عمل می‌کنند که در عین متنوع بودن، کلیتی یکتا و پیوسته‌ای دارند. قطعاً در این یکپارچگی، شلگل به هیچ وجه قصد نداشت که آن را به یک نوع مخرج مشترک کل اثر تقلیل دهد. بلکه این یکپارچگی از نظر او حالتی پویا دارد که خود، آن را هویت در تغییر می‌نامد که در ضمن آن، اجزاء در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند، بنابراین می‌توانند بدون ایجاد تهدیدی برای هم در کنار یکدیگر قرار داشته باشند... و هر معنا و مفهومی که با یکدیگر به اشتراک گذاشته می‌شود، خود بیانگر یک مورد، چالش صریح و آشکار است که ناشی از

درک‌های متفاوت برگرفته از فرهنگ‌های متفاوت و فرم‌های تاریخی گوناگون می‌باشد. تک تک این موارد، هر کدام به تنهایی توصیفی از آن جوهر اصلی و مطلق کل می‌باشند که گستره وسیعی از حالت‌های گوناگون انسانی را در بر می‌گیرد (Rush, 2019, p. 72).

در اینجا به خوبی می‌توان دغدغه‌های اخلاقی رومانتیک‌ها را مشاهده کرد. نگارنده معتقد است آن‌ها مجذانه می‌کوشیدند تا وجوه مختلف انسان را فهم و تبیین کنند و انسان را از افتادن به ورطه تک ساحتی بودن و از خود بیگانه بودن، دور نگه دارند. قبلاً به تأثیر فلسفه زبان هردر در بسط نظریه شعر و زبان رومانتیسیسم فلسفی اشاره شد، اما باید توجه کرد که رومانتیسیسم فلسفی به وسیله اندیشمندانی چون آگوست شلگل، شلایرماخر و هومبولت، فلسفه زبان را به نظریه ای بالاتر یعنی نگرش هرمنوتیک ارتقا داد. مفاهیمی از جمله کل‌گرایی هرمنوتیکی، دور یا حلقه هرمنوتیک، هرمنوتیک روان‌شناسانه و دیگر ابداعات مهم رومانتیک‌های اولیه، راه را برای سنت هرمنوتیک فلسفی هیدگر-گادامر در قرن بیستم هموار کرد.

۳.۳ بیلدونگ (Bildung)

از نظر آگوست شلگل، طبیعت به این معنا ارگانیک است که منجر به هوشی سازمان‌دهنده به تمامی هستی می‌شود، طبیعت دارای نیروی خلاق است که به صورت ارگانیک و خودجوش به موجودات خود مختار، زندگی می‌بخشد و نیاز به هیچ مکانیسم بیرونی ندارد چرا که نیرویش را از حیات درونی خودش تولید می‌کند. فرد باید خود را در یک کل ارگانیک درک کند و باید خودآگاهی خود را در وحدت با یک کل ارگانیک بزرگ‌تر بشناسد (Hay, 2017, p. 15). همین دیدگاه کل‌گرایانه زیبایی‌شناختی و ارگانیک از طبیعت در فلسفه سیاسی رومانتیسیسم و نگاه آن‌ها به فرد، جامعه و دولت برجسته می‌شود. تقاطع بین زیبایی‌شناسی رومانتیک در اخلاق و سیاست به صورت چالشی جدی، برای قیاس دیدگاه‌های رومانتیک با فلسفه روشنگری است. از مدخل همین نگرش کل‌نگر می‌توان به مفهوم بیلدونگ نظر کرد. فردریک بیزر معتقد است:

بیلدونگ به طور کلی به معنای شیوه‌ای از تزکیه تربیتی-اخلاقی در قالب فرهنگی خودآگاهانه درک می‌شود که به فرد اجازه می‌دهد به بلوغ، استقلال و مسئولیت‌پذیری برسد. بیلدونگ به مثابه مفهوم پردازی ارزش‌های مدرن است که رومانتیک‌ها کوشش می‌کنند برای ایجاد تعادلی میان حساسیت و عقلانیت مدرن، از آن استفاده کنند. از دیدگاه فردریش شلگل، بیلدونگ پردازش و تحمیل یک فرهنگ بیرونی بر فرد انسانی نیست بلکه

تحلیل فلسفی رومانتیسیسم آلمانی در ... (بهنام قومنجانی و محمد رعایت جهرمی) ۲۳۵

توسعه خودآگاهی و شخصیتی فرد انسانی در قالب فرهنگی مثبت است. از همین منظر مفهوم بیلدونگ در فلسفه رومانتیسیسم پیوند محکمی با متافیزیک زیبایی شناسانه دارد. از نگاه نوالیس، بیلدونگ یک فرایند تأملی به مثابه کارکرد یک اثر هنری در جهت توسعه اخلاقی-اجتماعی فرد است (بایزر، ۱۳۹۸، ص. ۲۱۰).

در ادامه اشاره به تأثیر انقلاب فرانسه با محوریت ایده آزادی، برابری و برادری بر آراء رومانتیک‌های اولیه درباره جامعه سیاسی نیز شایان توجه است. این انقلاب به نوعی هم تأکید بر ارزش‌های مهم انسانی را نشان می‌دهد و هم خطرات استبداد، آنارشیسم و نزاع‌های اجتماعی را در قالب حکومت ترور بر رومانتیک‌ها آشکار کرد. از این جهت آن‌ها کوشیدند تا در مفهوم‌پردازی اصطلاح بیلدونگ، یک جامعه آرمانی متعادل را ترسیم کنند.

در مقام جمع بندی این بخش باید گفت که از منظر رومانتیسیسم فلسفی، ایده قرارداد اجتماعی و حقوق بشر با ابزاری کردن جامعه و دولت باعث ایجاد نوعی فرایند از خودبیگانگی و انشقاق و جدایی میان افراد می‌شود و بیلدونگ با تأکید بر عشق رومانتیک، هم می‌تواند انشقاق میان عقل و احساس را از بین بردارد و هم با تأکید بر نوعی عشق میهن پرستانه و ملی‌گرایانه، به نزاع‌های اجتماعی پایان دهد. نقدهای فلسفه روشنگری به دین مسیحیت، کلیسا و سنت، باعث شده بود که آن اسطوره‌های جمعی که افراد جامعه را در کنار یکدیگر نگه می‌داشتند، تضعیف شوند و رومانتیک‌ها، تلاش کردند تا برای پُرکردن این خلاء از هنر و زیبایی‌شناسی بهره بگیرند و در همین جهت آنها استدلال می‌کردند که تا مادامی که فلسفه نتواند عمل را برانگیزد و دین نیز قادر به اقناع عقل نباشد، هنر این قدرت را دارد که الهام بخش انسان به عمل باشد و از آنجایی که هنر قویا به تخیل، توسل می‌جوید و از این طریق احساسات را عمیقاً متأثر می‌سازد، می‌تواند مردم را برانگیزد تا با پابندی به ایده‌آل‌های اخلاقی "جمهوری" زندگی کنند. رومانتیسیسم فلسفی با طرح مفهوم بیلدونگ، جامعه را به مثابه یک کل ارگانیک بر تک تک افراد آن جامعه مقدم می‌بیند و تأکید می‌کند که به منظور عملکرد صحیح و دستیابی به اهداف اخلاق اجتماعی، پیوندهای بین ارکان سیاسی باید ارگانیک باشد. اعضای جامعه نباید بر اساس یک قرارداد اجتماعی ابزاری با یکدیگر متحد شوند بلکه این عشق، محبت و جاذبه طبیعی است که اعضای یک اجتماع را به هم پیوند می‌دهد. شاید بتوان تأثیر این نوع نگاه به جامعه و دولت را در اسطوره‌سازی هگل از مفهوم دولت و بعدها اسطوره‌سازی زیبایی‌شناختی نیچه از آبرانسان و تأثیر آن‌ها در جنبش‌های فاشیستی و نظام‌های توتالیتار در قرن بیستم نشان داد. طُرفه آن‌که آثار متأخر رومانتیک‌ها از جمله آگوست شلگل،

نوالیس به مانند فیشته به شدت محافظه‌کارانه، شبه نژادپرستانه و مغایر با دستاوردهای مثبت اندیشه‌های انسان‌گرایانه مدرن است.

۴. میراث رومانتیسیسم در فلسفه قاره‌ای معاصر

گسترش صنعت، تکنولوژی، تجارت، دولت رفاه و انقلاب‌های ایدئولوژیک در کنار وقوع دو جنگ جهانی، سیمای کلی قرن بیستم را ترسیم کرد. فیلسوفان، در کنار اندیشمندان علوم اجتماعی به تحلیل و تبیین این وقایع پرداختند. در کنار این وقایع، بسط علم‌گرایی در حلقه وین به گسترش نفوذ پوزیتیویسم منطقی در محافل آکادمیک منجر شد. بعد از اعلامیه پایان ارزش‌ها، حقیقت و مرگ خدا توسط فردریش نیچه با جنگ جهانی اول، انقلاب کمونیستی در روسیه و گسترش فاشیسم در اروپا، فیلسوفان آلمانی کوشش کردند تا با بازگشت به زادخانه فلسفه رومانتیسیسم آلمانی وضعیت را تحلیل و تبیین کنند. به طور مشخص می‌توان گفت این فیلسوفان موقعیت خود را درست به مانند رومانتیک‌های حلقه آتنویم تصور می‌کردند. همانطور که رومانتیک‌ها تلاش کردند تا با روشنگری و علم و بعضاً ارزش‌های انقلاب فرانسه مقابله کنند، آن‌ها نیز جبهه خود را در مقابله با پوزیتیویسم، سرمایه‌داری و ارزش‌های مصرف‌گرایانه آمریکایی تعریف می‌کردند. مارتین هیدگر با طرح پرسش از هستی کوشش کرد تا با ایجاد سنتزی میان پدیدارشناسی هوسرلی و هرمونیک آگزیستانسیالیستی، کلیت سنت متافیزیک غربی را که به زعم او به سوژکتیویته‌ای مخرب منتهی شده است را زیر سؤال ببرد و از طرف دیگر ماکس هورکهایمر و تئودور آدورنو در دیالکتیک روشنگری کوشش کردند تا ریشه‌های فجایع قرن بیستم را در سنت روشنگری که به زعم ایشان به سلطه عقلانیت ابزاری تبدیل شده بود، بجویند. پیتر مورفی (Peter Murphy) و دیوید رابرت (David Robert) در کتاب دیالکتیک رومانتیسیسم می‌کوشند تا به مسأله از زاویه دیگری بنگرند:

هیدگر، آدورنو، لوکاج (György Lukács)، ارنست بلوخ (Ernst Bloch) و والتر بنیامین (Walter Benjamin) وارثان سنت رومانتیسیسم آلمانی هستند. کلیت نقدهای آنان به عقلانیت ابزاری و تکنولوژی با توسل به طبیعت و هنر به مثابه عنصری رهایی‌بخش، آن‌ها را به پدرخوانده‌های پست مدرنیسم بدل کرده است. استدلال ما این است هم رومانتیسیسم و هم روشنگری شیاطین مهلکی را در مدرنیته تثبیت کرده‌اند. اسطوره رهایی‌بخش رومانتیسیسم که خود را در خاستگاه نبوغ اصیل طبیعت باستان می‌جوید با زیبایی‌شناسی کردن سیاست، همان قدر می‌تواند توجیهی برای توتالیتاریسم واپس‌گرایانه ارائه دهد که

تحلیل فلسفی رومانتیسیسم آلمانی در ... (بهنام قومنجانی و محمد رعایت جهرمی) ۲۳۷

تصویری فانتزی از پیشرفت صنعتی و شکل‌گیری جامعه عقلانی مجهز به آخرین دستاوردهای تکنولوژیک (Murphy, 2004, p. 10).

همان‌طور که گفته شد یکی از ویژگی‌های مهم فلسفه رومانتیسیسم، ناتوانی سوژه از دستیابی به یک کل مطلق عقلانی است. کوشش رومانتیک‌ها برای رومانتیزه کردن جهان به مثابه یک کل ارگانیک غیر قابل تبیین و همچنین دوگانگی سوژه و ابژه یا انسان و جهان در حل مسئله بازنمایی سوژه از ابژه، درست به همین دلیل بود. آزاده سیهان (Azade Seyhan) درباره نسبت این ویژگی با فلسفه‌های معاصر می‌گوید:

پیامدهای پروژه آتنیوم خود را به خوبی در آثار فردریش نیچه و فراتر از او نشان می‌دهد. این نشریه وظیفه خود را تبیین مجدد مفهوم بازنمایی یا به عبارت دیگر بازآوری روایت‌های بیان شده فلسفی در قالب تاریخ، ادبیات و هنر بر اساس نوعی پیکربندی مدرن تعریف کرد. این نگرش نتیجه وضعیتی بود که پس از انقلاب کوپرنیکی کانت و ایده‌آلیسم آلمانی و بحران بازنمایی که تغییر رادیکال از تقلید شاعرانه به شعر انتقادی که خود را در اواخر قرن هجدهم نشان داد و با بحران‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی همراه با انقلاب فرانسه مطابقت داشت. مسئله بازنمایی به هسته اصلی فلسفه رومانتیسیسم بدل شد و رومانتیک‌ها کوشیدند تا در قالب زبانی جدید و حتی می‌توان گفت "اسطوره‌های جدید" آن را تبیین کنند. جستجوی این زبان جدید، فلسفه رومانتیسیسم را به بررسی پیوندهای بین ادبیات و تاریخ و همچنین ارتباط بین نقد ادبی و تاریخ‌نگاری سوق می‌دهد. اصطلاح (Kiritik) (نقد) پرکاربردترین اصطلاح فلسفی و زیبایی‌شناسی در نوشته‌های رومانتیک‌های اولیه است. اصطلاح (Darstellung) به معنای توصیف یا بازنمایی احتمالاً دومی است (Seyhan, 1992, p. 7).

در مقام جمع بندی این بخش باید گفت همین مسئله بازنمایی است که اساس فلسفه‌های معاصر، علی‌الخصوص فلسفه قاره‌ای را در قرن بیستم شکل داده است. مسئله جدایی یا دوگانگی سوژه و ابژه در فرایند تکوین فلسفه مدرن خود را در مسئله تفکیک میان علوم انسانی و علوم طبیعی نشان می‌دهد. فلسفه تاریخ هگلیانیسم و مارکسیسم در قرن نوزدهم کوششی است برای حل این مسئله. فلسفه پوزیتویسیسم که با آگوست کنت آغاز شد و از دریچه اندیشه ارنست ماخ به حلقه وین و پوزیتویسم منطقی قرن بیستمی رسید نیز وجهه دیگری از کوشش برای حل همان مسئله بود و می‌توان به روشنی دید که همین تاریخی‌گرایی و پوزیتویسم بعضاً به نقاط مشترکی نیز می‌رسند. از همین منظر است که می‌توان به کوشش فلسفه هرمنوتیکی دیلتای در تبیین بنیانی برای علوم انسانی توجه کرد. فلسفه‌ای که تلاش

می‌کند تا با تمیز دادن میان علوم ابژکتیو طبیعی و علوم سوپژکتیو انسانی، خاستگاه‌های متمایز علوم انسانی را مشخص کند. فلسفه پدیدارشناسی هوسرل در کنار مکتب نئوکانتی، صرف نظر از تفاوت‌هایی که با هم دارند، هر دو کوشش‌های فلسفی دیگری هستند برای حل مسأله جدایی سوژه و ابژه و تبیین اصلی اساسی برای آموزه دانش، فلسفه و علم. شاید بتوان گفت فلسفه هستی‌هیدگر در ادامه همان تلاش رومانتیک‌ها برای یافتن کل ارگانیکی باشد که قرار است با تحلیل زبانی و هرمنوتیکی و از دریچه شعر و ادبیات به جهان و حقیقت نزدیک شود و شاید هیدگر به همین دلیل است که با گذر از سوپژکتویته دکارتی و تبیین علمی برای رسیدن به حقیقت، فلسفه را کوششی برای فهم (Understanding) و نه تبیین جهان می‌بیند. اگر از همین زاویه دقت کنیم در خواهیم یافت که کوشش فلسفه‌های پست‌مدرن برای این‌که بگویند انسان، در زبان می‌اندیشد و زیست می‌کند، باز هم در ادامه همان دغدغه رومانتیک‌های اولیه برای تبیین کلیتی یکپارچه از انسان و جهان است، کلیتی که به زبان هیدگری مسأله "در جهان بودن انسان" را حل کند. آیا زبان در قالب فلسفه زبان می‌تواند همان کلیت ارگانیک باشد و آیا آن رویکرد پست مدرنستی در کوشش برای انحلال سوژه و اساساً رد هرگونه وحدتی عقلانی برای بنیان فلسفه و پیگیری فهم جهان در کثرت نامتعینی از چیزها و حل کردن بنیادهای فلسفه ذیل نوعی نگاه زیبایی‌شناسانه‌ی هنری، در نهایت به انحلال خود فلسفه منجر نمی‌شود؟ و آیا رویکرد نسبی‌گرایانه فلسفه علم متأخر در انحلال هرگونه معیار تشخیص علم از غیر علم، خود به منحل کردن علم و عقلانیت بین‌الذهانی منجر نمی‌شود؟ کوشش‌های فلسفی کارل پوپر بر مبنای وحدت روش‌شناختی علوم انسانی و علوم طبیعی ذیل مفهوم عقلانیت انتقادی از یک سو و نظریه کنش ارتباطی یورگن هابرماس برای نزدیک کردن دو ساحت سوپژکتیو و ابژکتیو از دیگر سو و علوم طبیعی با علوم انسانی از سوی دیگر، رهیافت‌های متفاوتی در فلسفه معاصر به منظور رویکردی عقلانی‌تر برای حل مسائل، ارائه می‌دهند.

۵. نتیجه‌گیری

تلاش رومانتیسیسم برای ایجاد سنتزی میان جنبش روشنگری و جنبش طوفان و طغیان در ساحت فلسفه، زیبایی‌شناسی، اخلاق و سیاست قابل تأمل است. می‌توان گفت، برجسته شدن بیش از حد نوعی از نگرش‌های ماتریالیستی و ایده آلیستی و نگرش‌های فایده‌باور در ساحت فلسفه اخلاق و مناسبات اجتماعی، همان دغدغه اصلی رومانتیک‌های جوان برای ورود به فضای فکری بود. آن‌ها کوشش کردند با حفظ دستاوردهای مثبت فلسفه روشنگری از یک سو

و توجه به نقادان‌های آراء ضد روشنگری از سوی دیگر، از نگاهی تک بعدی به انسان گذر کنند. همچنین نشان دهند که اگر چه انسان‌ها در مناسبات اجتماعی خود بنا به غریزه صیانت از ذات، اغلب به دنبال نفع شخصی خود هستند اما همین انسان‌ها می‌توانند با بسطِ غرایزِ دیگر خود چون همدردی و شفقت، روحیه عشق‌ورزی خود را تقویت کرده و اتفاقاً در این صورت است که یک جامعه می‌تواند به مرزهای کمال اخلاقی نزدیک شود. طرح مفهوم بیلدونگ از سوی رومان‌تیک‌ها را باید در راستای بهبود هر چه بیشتر قوای زیستی-فکری هر فرد در ساحت کثرت جامعه در ذیل تقویت انسجام وحدت ارگانیک آن جامعه درک کرد. اگر چه این رویکرد جنبش رومان‌تیسیم به سیاست و اخلاق اجتماعی از منظر تبیین نوعی نگرش زیبایی‌شناسانه به زیست افراد و روابط اجتماعی آن‌ها در سطح جامعه، می‌تواند به عنوان راهکاری معنا بخش، به قوام بیشتر بافت و نظم اجتماعی کمک کند، اما از طرف دیگر تأکید بیش از حد بر عناصر غیرعقلانی و بعضاً پیشامدرن، خود پتانسیل این را دارد که از دریچه تقویت اندیشه‌های اسطوره‌ای، راه را برای قدرت‌گیری ایده‌ئولوژی‌های سیاسی ضد انسانی، توتالیتار و برهم زننده زیست معمول اجتماعی هموار کنند. فیلسوفان سیاسی روشنگری کوشش کردند با تئوریزه کردن مفاهیم مشخص از جمله تفکیک قوا، دموکراسی نمایندگی در قالب نظریه قرارداد اجتماعی مبتنی بر فردگرایی، با نگرشی خردگرایانه فرم یک نظام سیاسی بهنجار را تبیین کنند. تاریخ دو سده اخیر نشان می‌دهد که هر جایی که طغیان احساسات جمعی جامعه از بندهای خردورزی‌های معقول رها شوند، جوامع با توده‌های بی سرو شکلی مواجه می‌شوند که نیروی بی‌کران آنها می‌تواند هر ساختار و نظم معقولی که طی سده‌های طولانی تکوین یافته است را یک شبه خراب کرده و جوامع را به پرتگاه‌های خطرناکی سوق دهد. در پایان با اشاره‌ای به مسأله‌ای که در مقدمه متن ذکر آن رفت باید گفت که، اگر چه آن نوع نگاه رادیکال پوزیتویستی علم‌گرایانه و ضد فلسفی مبتنی بر عقلانیت ابزاری، خود سازنده یک وجهی از ابتذال عصر کنونی ماست، اما آیا نمی‌توان وجه دیگر این ابتذال را در قوام یافتن رویکردهای شبه فلسفی و شبه علمی پست مدرنیسم مبتنی بر احساس‌گری رومان‌تیک پی گرفت؟!

کتاب‌نامه

- آمریکس، ک. (۱۳۹۸). *ایده آلیسم آلمانی: راهنمای کمبریج* (ح. مرتضوی، مترجم). علمی فرهنگی.
بیزر، ف. (۱۳۹۸). *رومان‌تیسیم آلمانی* (م. آذرفام، مترجم). ققنوس.
برلین، آ. (۱۳۹۸). *ویکو و هردن: دو بررسی در تاریخ اندیشه‌ها* (ا. رنجی، مترجم). ققنوس.

۲۴۰ غرب‌شناسی بنیادی، سال ۱۴، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۲

برلین، آ. (۱۳۸۵). ریشه‌های رومانتیسم (ع. کوثری، مترجم). ماهی.

برلین، آ. (۱۳۸۵). مجوس شمال (ر. رضایی، مترجم). ماهی.

دورانت، و.ج. (۱۳۶۹). تاریخ تمدن: روسو و انقلاب (ض. طباطبایی، مترجم). علمی فرهنگی.

کاسیرر، ا. (۱۳۷۰). فلسفه روشنگری (ی. موقن، مترجم). نیلوفر.

کانت، ا. (۱۳۹۹). نقد قوه حکم (ع. رشیدیان، مترجم). نی.

- Adler, H & Koepke, W. (Eds.), (2009). *A Companion to the Works of Johann Gottfried Herder*. Camden House.
- Beiser, F. (1992). *The Early Politics and Aesthetics of Friedrich Schlegel*, in *Enlightenment, Revolution and Romanticism: The Genesis of Modern German Political Thought 1790–1800*, Cambridge, MA: Harvard University Press, pp. 245–263.
- Bristow, W. (2023). *Enlightenment*. In Zalta, E & Nodelman, U. (Eds), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/enlightenment>
- Forster, M. (2023). *Johann Gottfried von Herder*. In Zalta, E & Nodelman, U. (Eds), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/herder>
- Frank, M. (2004). *The Philosophical Foundations of Early German Romanticism*. Millán-Zaibert, E. (trans). Sunny Press.
- Guyer, P. (2023). *18th Century German Aesthetics*. In Zalta, E. (Eds), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/aesthetics-18th-german>
- Gay, P. (1966). *The Enlightenment: An Interpretation*. Knopf
- Gorodeisky, K. (2016). *19th Century Romantic Aesthetics*. In E.N. Zalta (Eds), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/aesthetics-19th-romantic>
- Hay, K. (2017). *August Wilhelm von Schlegel*. In E.N Zalta (Eds), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/schlegel-aw>
- Robert, D & Murphy, P. (2006). *Dialectic of Romanticism: A Critique of Modernism*. Continuum studies in Philosophy.
- Rush, F. (2019). *The Cambridge companion to Hermeneutics. Hermeneutic and Romanticism* (pp: 65-87).
- Seyhan, A. (1992). *Representation and Its Discontents*. UCP.